

LIBRIS

We know
books

Elinor Danusia POPESCU

**CONSULII ROMÂNIEI
ÎN CAREUL MARILOR PUTERI
VEST-EUROPENE
(1919-1939)**

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

CUPRINS

MULȚUMIRI.....	7
LISTA ABREVIERILOR	13
CUVÂNT ÎNAINTE	15
PREFAȚĂ	17
INTRODUCERE	25
A/ Problematica	27
B/ Sursele cercetării	33
C/ Observații metodologice.....	37
CAPITOLUL I CONSULATUL ȘI INSERTIA SA ÎN DIPLOMAȚIA GENERALĂ	45
A/ Serviciul diplomatic și consular al României – generalități.....	45
1/ Introducere în diplomația consulară.....	46
2/ Recrutarea, procedura de numire și organizarea muncii.....	60
3/ Statistici consulare comparate între puterile vest-europene : Franța, Marea Britanie, Italia și Germania	78
4/ Decorarea consulilor onorifici ai României	92
B/ Utilitatea înființării unui consulat onorific și circumscripțiile consulare.....	99
1/ Necesitatea înființării unui oficiu consular în străinătate	99
2/ Jurisdicțiile consulare.....	106
C/ Relațiile dintre legațiile românești în străinătate și consulatele onorifice din statele acreditate	112
1/ Personalitățile șefilor de legație din marile capitale europene: numiri politice.....	113
2/ Relațiile dintre legație și consulat: cooperare, supraveghere, competiție	124

CAPITOLUL II SISTEMUL CONSULAR ROMÂN ÎN STRĂINĂTATE ÎN PERIOADA IMEDIAT URMĂTOARE RĂZBOIULUI, 1919-1922.....135

A / Climatul internațional și intern al perioadei.....	138
1/ Contextul internațional.....	138
2/ Situația internă.....	141
B / Consulatele onorifice: impactul local al mării politici	146
1/ Aliatul istoric: Franța.....	146
2/ Distantul aliat: Regatul Unit.....	165
3/ Colaboratorul pragmatic: Italia.....	169
4/ O relație complicată: Germania.....	181

CAPITOLUL III CONSULATELE ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA PROSPERITĂȚII ȘI A STABILIZĂRII, 1923-1929.....187

A/ Paris, un consulat supradimensionat: greutatea și rolul consulului Louis Louis-Dreyfus în marea politică franco-română.....	189
1/ Interferențe între marea diplomație și diplomația consulară	189
2/ Bancherul și marele comerciant în fața stabilizării monedei românești	193
3/ Consulul evreu în fața apogeeului antisemit românesc	201

B/ Consulatele onorifice ale României în puterile satisfăcute: Marea Britanie și Franța (afaceri curente).....	207
1/ Rețeaua consulară română în Marea Britanie.....	207
2/ Rețeaua consulară românească în Franța (afaceri curente).....	216

C / Consulatele onorifice ale României în statele revizioniste, în curs de detensionare (Germania) sau nu (Italia)	236
1/ Rețeaua consulară română în Germania	236
2/ Rețeaua consulară română în Italia	249

CAPITOLUL IV CONSULATELE ÎN ANII CRIZEI ECONOMICE MONDIALE, 1929-1933

A/ Consulatele onorifice ale României în puterile satisfăcute	266
1/ Consulatele din Marea Britanie: profile comerciale cu tușe de petrol..	266
2/ Consulatele românești în Franța.....	274

B/ Consulatele onorifice ale României în statele revizioniste.....	328
1/ Germania	328
2/ Italia.....	340
CAPITOLUL V SPRE CONTROLUL STATULUI ASUPRA FUNCȚIEI CONSULARE (1934-1939).....	349
A/ Tentativa de a menține rolul consular în democrații.....	350
1/ Marea Britanie.....	350
2/ Franța	364
a/ Consulatele onorifice de provincie	364
b/ Consulatul onorific al familiei Louis-Dreyfus.....	366
B/ Agresiunea statului împotriva consul(atelor)ilor în regimurile totalitare	445
1/ Germania	446
a/ Afacerile curente	446
b/ Reorganizarea rețelei consulare române în Germania (1935-1937).....	453
c/ Situația consulilor onorifici „nearieni” din Germania	458
2/ Italia	461
C/ Suprimarea consulatelor românești în străinătate.....	478
1/ Italia	478
2/ Franța	480
3/ Marea Britanie	481
4/ Germania.....	482
CONCLUZII	484
SURSE ȘI BIBLIOGRAFIE	503
A/ Surse:	503
1/ Surse nepublicate:.....	503
2/ Surse publicate:	504
B/ Bibliografie :	504
1/ Opere contemporane evenimentelor	504

2/ Istorie diplomatică generală.....	507
3. Istorie economică.....	517
4. Istorie consulară specifică.....	518
C/ Resurse internet :.....	519
LISTA ANEXELOR	520
INDEX DE NUME.....	596

INTRODUCERE

„Politica este arta de a concilia dezirabilul cu posibilul.”

Aristide Briand

Motivele care m-au îndemnat să aleg această temă de cercetare sunt variate și pornesc de la interesul pentru studiul direct al surselor istorice, în special al celor inedite, păstrate în fonduri arhivistice. Analiza documentelor de arhivă presupune rigoare metodologică, răbdare și perseverență, dar și disponibilitatea pentru un dialog tăcut cu trecutul, în care cercetătorul descifrează urmele memoriei colective. În filele fragile și îngălbenite de timp se regăsesc mărturii valoroase ale unor realități istorice uitate, ceea ce transformă arhiva într-un spațiu al memoriei, în care fiecare document devine purtător de semnificații și sursă de cunoaștere asupra trecutului.

De asemenea, am scris această carte din pasiunea mea pentru relațiile diplomatice și pentru rafinamentul limbii franceze, a cărei estetică și claritate m-au atras încă din primii ani ai formării mele intelectuale. Alegerea limbii franceze se justifică prin statutul său tradițional de limbă a diplomației, dar și prin faptul că majoritatea documentelor cercetate, precum și o parte semnificativă a bibliografiei, sunt redactate în această distinsă limbă de cultură europeană. În sfârșit, lucrarea a fost concepută din dorința de a îmbogăți literatura de specialitate, încă modest reprezentată în ceea ce privește studiul relațiilor consulare românești, prin valorificarea unor fonduri documentare puțin explorate și printr-o abordare interdisciplinară a fenomenului diplomatic.

Volumul de față nu reprezintă o simplă traducere a tezei mele de doctorat, publicată la Paris, la Editura L'Harmattan, în anul 2021¹, ci o versiune amplu revizuită, tradusă și îmbogățită prin integrarea unor noi direcții de cercetare. Această nouă ediție a fost dezvoltată prin aprofundarea cadrului teoretic, extinderea bazei documentare – inclusiv prin consultarea unui număr mai mare de periodice ale epocii – precum și prin raportarea la studii recente din domeniul istoriei, sociologiei și economiei. Revenirea asupra temei răspunde convingerii că diplomația consulară continuă să reprezinte un subiect de actualitate, cu multiple valențe interpretative, oferind un câmp fertil de reflecție și reinterpretare.

¹ Popescu, Elinor Danusia, *Les consuls roumains auprès des grandes puissances ouest-européennes (1919-1939)*, L'Harmattan, Paris, 2021, 408 p.

De-a lungul istoriei, consulii au fost puși în umbră de diplomați, problemele de relații politice și diplomatice, jocul alianțelor, declararea războiului sau încheierea păcii, analizele asupra marilor chestiuni de actualitate politică sau de relații internaționale revenind, cu precădere, diplomaților, fapt ce a umbrit activitatea consulară în cercetarea istoriografică. De altfel, britanicul Desmond C.M. Platt a constatat în profunzime acest fenomen, folosind chiar termenul „Serviciul Cenușăreasa” (*Cinderella Service*) pentru a desemna situația consulilor eclipsați în activitatea lor de colegii diplomați. În mod similar, suedezul Leos Müller remarcă același lucru referitor la experiența diplomaților din țara sa². De asemenea, nu am putea spune că România a constituit o excepție.

Cu toate acestea, instituția consulară este considerată cea mai veche formă de reprezentare a unui stat în străinătate³. În Grecia antică, termenul corespondent al consulului era *proxenos*, o persoană într-o țară străină care apăra interesele cetățenilor în statul-gazdă⁴, echivalentul consulilor onorifici din zilele noastre. Acești *proxeni/proxeno*i aveau numeroase responsabilități, inclusiv aceea de a servi ca intermediar între două orașe și ca protector pentru străini în general. Pe scena internațională, relațiile consulare au existat, de fapt, cu mult timp înaintea relațiilor diplomatice, funcția consulară durând – sub alte denumiri –, încă din antichitate, iar termenul „consul” fiind utilizat din secolul al XII-lea, poate chiar din secolul al XI-lea⁵, pentru a desemna un personaj administrând comunitatea sa de compatrioți. În timpul cruciadelor, consulul era conducătorul comunității de negustori care însoțeau armatele creștine în Levant, înainte de a se stabili acolo. Consulul era ales dintre membrii comunității și avea atât datoria de a apăra interesele acesteia în relațiile cu autoritățile locale, cât și de a rezolva conflictele între membrii comunității respective, aplicând legea statului căruia îi aparțineau. Începând din secolul al XVI-lea, consulii nu mai erau numiți prin vot de către cetățenii străini stabiliți pe teritoriul unui stat, ci ei erau numiți de metropolă pentru a asigura protecția naționalilor săi.

În perioada de după Primul Război Mondial, instituția consulară se vede plasată într-un context de dublă provocare: creșterea numărului de state ca

² Platt, D. C. M., *The Cinderella Service. British Consuls since 1825*. Hamden: Archon Books, 1971; Müller, Leos, *The Swedish consular service in Southern Europe, 1720–1815*, *Scandinavian Journal of History*, vol. 31, No. 2. June 2006.

³ Frank, Robert (coordonator), *Pour l'histoire des relations internationales*, Presses Universitaires de France, 2012, p. 495.

⁴ Phillipson, Coleman, *The International Law and Customs of Ancient Greece and Rome*, vol. 1, London, Macmillan and Co, 1911, p. 149-150.

⁵ Laigue de L., « L'institution consulaire. Son passé historique depuis l'antiquité grecque jusqu'au commencement du premier Empire (1806) », *Revue d'Histoire Diplomatique*, vol. 4, 1890, p. 543.

urmare a revoluțiilor naționale în Europa mediană⁶ și o afirmare radicală a autorității statelor, odată cu revoluția fascistă în Italia mai întâi, apoi în Germania - și imitațiile lor mai mult sau mai puțin palide în a doua jumătate a anilor 1930. Care este spațiul care mai rămâne acestei forme diplomatice care dă multă libertate inițiativei și libertăților particulare - mai ales în materie de comerț și de deplasare individuală - și articulării armonioase a celor două sfere?

A/ Problematica

Obiectivul acestui studiu de relații internaționale include și o dimensiune de istorie socială, prin analiza recrutării elitelor societății civile - consulii onorifici - care asigură releul între aceasta din urmă și marea diplomatie de carieră.

Mi-am propus ca în paginile următoare să analizez activitatea consulară românească pe multiple planuri — economic, politic, administrativ și cultural — în cele patru mari puteri occidentale selectate, pentru echilibru, dintre două state revizioniste (Germania și Italia) și două state satisfăcute de ordinea postbelică (Franța și Marea Britanie). Problematica lucrării articulează așadar diplomația consulară și marea diplomatie și urmărește evaluarea convergenței lor politice: în ce măsură acestea au acționat în favoarea marilor învingători, Franța și Regatul Unit, sau, dimpotrivă, au constituit o posibilă contrapondere în beneficiul puterilor frustrate, Germania și Italia. Această ultimă ipoteză este cu atât mai interesantă cu cât cele două state revizioniste erau principalii parteneri comerciali ai României înainte de 1914, iar Marea Britanie și mai ales Franța s-au implicat intens în dimensiunea economică a reglementărilor de după război, în special pentru a contracara revenirea dominației siderurgiei germane⁷. Observația oferă un argument suplimentar pentru investigarea comparativă a dimensiunii economice a relațiilor consulare românești, ca factor de echilibru între interesele politice și cele comerciale.

În acest sens, examinarea statutului și a responsabilităților consulare — atât în cazul celor onorifici, cât și al celor de carieră — permite înțelegerea concretă a modului în care această dimensiune economică se manifesta în practică. Atribuțiile consulului sunt esențialmente comerciale, după cum o reflectă și jurământul său depus de acesta către statul român : „Jur să îndeplinesc cu credință și în conformitate cu legile românești funcțiile ce mi-au fost conferite și să contribui din toate forțele mele la ceea ce ar putea favoriza comerțul românesc.”⁸

⁶ Marès, Antoine, Soubigou, Alain, *L'Europe centrale & médiane dans l'Europe du XXe siècle*, Ellipses, Paris, 2017.

⁷ Pentru detalii, a se consulta Bariéty, Jacques, *Les relations franco-allemandes après la Première Guerre mondiale*, Paris, Pédone, 1977.

⁸ Arhivele Ministerului Afacerilor de Externe al României (AMAER), Problema 75, Consuli onorifici ai României în diverse țări, 1870-1944, vol. 34, Italia, jurământ depus de Oreste Girardi, consul onorific al României la Napoli, 29 decembrie 1923, f. 276.

Diplomația consulară, orientată spre promovarea relațiilor și intereselor concrete ale societății civile, ar fi putut aplana neîncrederile dintre țările ce aparținuseră taberelor adverse. De exemplu, Germania a fost una din principalele state învinse în Marele Război, care se confrunța cu o economie epuizată și cu finanțe împovărate de reparațiile de război impuse. Dacă această situație a cunoscut, inevitabil, repercusiuni și în mediul consular, putem totuși să presupunem că, fiind adesea recrutați dintre cetățenii germani, consulii au contribuit la facilitarea reluării relațiilor bilaterale după o dinamică de jos în sus, acolo unde marea diplomație - orientată de sus în jos - perpetua mai degrabă clivajele politice și psihologice postbelice.

Totuși, chiar și atenția istoricilor economiei nu a fost suficient canalizată asupra consulilor, așa cum o remarcă Leos Müller⁹, cu toate că aceștia au avut o contribuție economică, comercială, administrativă și culturală grăitoare. Însăși raritatea lor era semnificativă pentru importanța acestora, inclusiv politică, în cazul consulilor de carieră: în 1929, România deținea numai zece consulate de carieră în străinătate. Restrângerea devine cu atât mai evidentă dacă analizăm situația altor state din Europa Centrală. Polonia, spre exemplu, beneficia, înainte de izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, de o rețea diplomatică și consulară extinsă, care cuprindea 10 ambasade, 20 legații, 24 consulate generale, 42 consulate și aproape 130 consulate onorifice¹⁰. Diferența de anvergură dintre cele două sisteme diplomatice evidențiază nu doar niveluri diferite de resurse și priorități externe, ci și modul în care fiecare stat a înțeles să își afirme prezența internațională și securitatea regională prin instrumentul reprezentării consulare.

Consulatele de carieră ale țării noastre erau repartizate astfel: câte unul în Cehoslovacia, Polonia, Turcia, Egipt și Suedia, trei în Bulgaria și două în Grecia¹¹. Concentrarea unui număr mai mare de consulate în Bulgaria și Grecia, deci în zona Balcanilor, evidențiază preocuparea statului român pentru minoritatea aromână din aceste regiuni, în contextul unei politici active de protecție culturală și identitară a comunităților latinofone. În cazul Cehoslovaciei, prezența consulatului poate fi corelată cu angajamentele asumate în cadrul Micii Înțelegeri, alianță regională menită să consolideze securitatea colectivă în fața revizionismului. Relațiile româno-polone erau susținute prin Convenția defensivă semnată în 1921 și înlocuită în 1926 cu un tratat de garanție, ceea ce justifică existența unei reprezentanțe consulare în Polonia. În Turcia, prezența consulară

⁹ Müller, Leos, *Consuls, corsairs, and commerce: the Swedish consular service and long-distance shipping, 1720-1815*. Uppsala, Uppsala universitet, 2004.

¹⁰ Conform <https://www.gov.pl/web/iraq/wartime-diplomacy-part-iii>, consultat la 07.07.2024.

¹¹ Arhiva Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității (CNSAS), fond Documentar, dosar 8845, vol. 5, Structura MAS din România în 1929, București, 11 septembrie 1929, nefoliat.

românească se înscria în logica Înțelegerii Balcanice, în timp ce în cazul Egiptului, motivația ar putea rezida în relațiile istorice consolidate în perioada dominației otomane. Deși România nu dispunea de o diasporă semnificativă în regiunea scandinavă, Suedia reprezenta un partener economic valoros, cu o industrie avansată și un potențial strategic important.

Problematika reechilibrării prin intermediul diplomației consulare – o formă esențialmente comercială, dar cu efecte politice indirecte – viza, în ultimă instanță, capacitatea sa de a contribui la consolidarea României Mari. Într-un stat care îngloba numeroase provincii noi, preocupările principale se orientau către asigurarea securității frontierelor¹², construcția unei identități comune pornind de la culturi și tradiții distincte¹³, precum și către stabilizarea socio-economică a unui stat eterogen¹⁴ și fragil din punct de vedere structural. În acest context, diplomația consulară putea deveni un instrument de apropiere și mediere, acționând la nivelul relațiilor practice și cotidiene dintre state.

Se ridică astfel întrebarea dacă rețeaua consulară a României postbelice urma fidel liniile marii diplomații și a alianțelor oficiale, confirmând echilibrele stabilite

¹² Nu vom cita aici decât câteva opere pe aceste aspecte securitare: Anghel, Florin, *Construirea sistemului Cordon Sanitaire. Relații româno-polone 1919-1926*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2008; Boia, Eugene, *Romania's diplomatic Relations with Yugoslavia in the interwar Period, 1919-1941*, New York, Boulder, 1993; Buchet, Constantin, *România și Republica de la Weimar 1919-1933: economie, diplomație și geopolitică*, București, All Educational, 2001; Burgwyn, H. James, *Il Revisionismo fascista. La sfida di Mussolini alle grandi potenze nei Balcani e sul Danubio 1925-1933*, Milano, Feltrinelli, 1979; Chiper, Ioan, *România și Germania nazistă: relațiile româno-germane între comandamente politice și interese economice : ianuarie 1933-martie 1938*, București, Editura Elion, 2000; Dascălu, Nicolae, *Relații româno-polone în perioada interbelică (1919-1939)*, București, Editura Academiei Române, 1991; Georgescu, Maria, *România, Franța și securitatea europeană în anii '20: speranțe și iluzii*, București, Editura Militară, 2004; Hovi, Kalervo, *Cordon sanitaire or barriere de l'est?: the emergence of the New French Eastern European alliance policy, 1917-1919*. Turku, Turun yliopisto, 1975 et *Alliance de revers: stabilization of France's alliance policies in East Central Europe, 1919-1921*. Turku, Turun yliopisto, 1984; Miloiu, Silviu, *România și Țările Baltice în perioada interbelică*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2003; Pașcalău, Gheorghe, *România și Marea Britanie: relații politico-diplomatice, 1933-1939*, București, Editura Albatros, 2001; Sandu, Traian, *Le système de sécurité français en Europe centre-orientale: l'exemple roumain, 1919-1933*. Paris, Harmattan, 1999 și « La Roumanie sur l'axe Paris - Moscou, 1933-1937 : sécurité européenne et coopération militaire », în Bonneville-de Gayffier, Anne-Claire (dir.), *actes des journées d'étude Sécurité et coopération militaire en Europe, 1919-1955*, Paris, L'Harmattan, *Cahiers d'Histoire de Saint Cyr-Coëtquidan* n°1, p. 249-267, 2004.

¹³ Livezeanu, Irina, *Cultural politics in Greater Romania. Regionalism, nation building and ethnic struggle, 1918-1930*, Ithaca and London, Cornell University Press, 1995.

¹⁴ Madgearu, Virgil, *Evoluția economiei românești după primul război mondial*, București, Editura Științifică, 1995; Manolescu, Mihail, *Forțele naționale productive și comerțul exterior. Teoria protecționismului și a schimbului internațional*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986; Sută, Nicolae (coord.), *Istoria comerțului exterior și a politicii comerciale românești*, Editura Economică, București, 1998.

de tratatele internaționale sau dacă, dimpotrivă, a funcționat ca o zonă de compensare – o formă subtilă de reechilibrare a raporturilor externe, inclusiv în direcția puterilor învinse. O asemenea ipoteză deschide perspectiva analizării diplomației consulare nu doar ca extensie administrativă a statului, ci ca spațiu de interacțiune între economie, societatea civilă și politica externă.

Am optat pentru această temă de cercetare deoarece problematica consulatelor și a consulilor României în perioada de referință rămâne, încă, în mare măsură, un subiect istoriografic inedit. Chiar dacă unele lucrări dedicate istoriei politicii externe românești în perioada interbelică sau istoriei diplomației ori monografiile consacrate relațiilor României cu diverse țări¹⁵, în special din Europa, fac referire la activitatea consulară a României, aceste menționări sunt adesea fragmentare, limitate din punct de vedere tematic și cronologic, fără a propune o analiză coerentă susținută de o bază documentară solidă. Mai mult, informațiile disponibile nu sunt sistematizate, ceea ce face dificilă înțelegerea rolului efectiv jucat de consulate și de consuli în dinamica diplomației românești interbelice.

Pornind de la aceste constatări, cercetarea de față își propune să clarifice o serie de aspecte esențiale: care a fost contribuția rețelei consulare la promovarea strategiei și a direcțiilor de acțiune ale politicii externe și de securitate ale României? Cum se realiza articularea dintre aparatul diplomatic central și structurile consulare din teren? În ce măsură aceste raporturi au evoluat din punct de vedere juridic, al practicii și al cutumei diplomatice?

Totodată, ne vom întreba care erau criteriile și mecanismele de decizie privind înființarea, menținerea sau închiderea unui consulat de carieră ori a unuia onorific. În acest cadru, se impune analiza factorilor determinanți – politici, economici, administrativi (în special necesitatea sprijinului acordat cetățenilor români și străinilor aflați pe teritoriul respectiv), culturali sau chiar personali. O altă direcție de cercetare vizează modalitățile de recrutare a consulilor de carieră și a consulilor onorifici, aspect esențial pentru înțelegerea modului în care România și-a reprezentat interesele externe prin intermediul diplomației consulare.

¹⁵ Heijmans, M., Melissen, J., "Foreign Ministries and the Rising Challenge of Consular Affairs: Cinderella in the Limelight", *Netherlands Institute of International Relations Clingendael*, 2006; Lory, B., « La ville balkanissime, Bitola 1800-1918. » *Bulletin n° 32*, 2010; Melissen, J., & Fernández Pasarin, A.-M., *Consular affairs and diplomacy*. Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2011; Müller, Leos, *op. cit.*; Platt, Desmond C. M., *The Cinderella Service. British Consuls since 1825*. London: Longman, 1971; Potter, P. B., "The future of the Consular Office", *American Political Science Review*, vol. 20, issue 2, 1926; Radziah, A., R., « Consular relations: a complex and often misunderstood peoples' service », *Journal of International Studies*, Universiti Utara Malaysia, 2006; Vițalaru, Adrian, "Considerations regarding Romania's consulates in Poland in the interwar period", 2015; Windler, Christian, "Diplomatie et interculturalité: les consuls français à Tunis, 1700-1840", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, 4/2003 (n° 50-4), p. 63-91.

Toate acestea sunt întrebări la care, până în prezent, istoriografia nu a reușit să furnizeze un răspuns clar și când totuși aceasta s-a întâmplat, nu a fost rezultatul unor studii consistente și sistematice ale fondurilor arhivistice. În acest context, intenția mea este de a descifra elementele care au fasonat activitatea consulară românească interbelică, pornind de la analiza legislației internaționale și naționale în domeniu, precum și de la procesul de reconfigurare a serviciului consular al României. Această analiză va ține seama de transformările profunde pe care statul român le-a cunoscut în plan teritorial, demografic și economic în urma Marelui Război.

În demersul de față, nu mă voi limita la examinarea relațiilor diplomatice și consulare interstatale în accepțiunea lor clasică, ci voi extinde analiza către rețelele personale, precum și modalitățile prin care se construiau legăturile sociale în jurul acestora. De exemplu, titularul consulatului onorific de la Genova în perioada 1885-1919, marchizul Giacomo Filippo Durazzo Pallavicini avea legături familiale cu Regele României, Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, prin intermediul familiei marchizului Papoli-Murat¹⁶.

În multe cazuri, consulii onorifici români activi în străinătate ocupau poziții-cheie în cadrul societății locale, ceea ce indică, pe lângă prestigiul personal, și o strategie diplomatică orientată spre influență indirectă. Franța oferă multiple exemple semnificative în acest sens. La Boulogne-sur-Mer, consulul onorific Elysée Le Bon era director de bancă, în timp ce la Lyon funcția era deținută de Alexandre Victor, fost judecător și fost adjunct al primarului. La Toulouse, consulul Joseph Carrère făcea parte din consiliul local, iar la Paris, consulul general onorific Louis Louis-Dreyfus era atât deputat al departamentului Alpilor Maritimi, cât și unul dintre cei mai importanți comercianți de cereale la nivel global și mare bancher. La Nancy, reprezentantul onorific Félix Albert Tronc era industriaș, consilier în comerțul exterior și director al revistei *L'Exportateur français*. Alte cazuri evidențiază o integrare puternică în rețele politice: Henry Baréty, viceconsul onorific la Nisa, care era fratele deputatului departamentului Alpilor Maritimi și fost ministru Léon Baréty, iar Edouard Moeder, consul general onorific la Strasbourg era vicepreședinte al Camerei de Comerț, în timp ce la Rochefort-sur-Mer, viceconsulul Victor Arvaud activa ca judecător la Tribunalul de Comerț. Exemplele oferite dezvăluie un model de selecție specific corpului consular onorific, bazat mai curând pe capacitatea de a influența mediile locale și de a facilita contacte economice sau politice, decât pe formarea diplomatică propriu-zisă.

Unii consulii erau recomandați de persoane influente ale orașelor respective, cum ar fi primarul, președintele Camerei de Comerț sau rectorul universității locale. Consulii onorifici erau persoane foarte cunoscute în înalta societate,

¹⁶ AMAER, Fond Roma 1873-1947, vol. 287, nepaginat.

prieteni ai unor personalități politice ale epocii. Ei își exercitau responsabilitățile benevol, iar cheltuielile necesare pentru întreținerea sediului consulatului erau suportate din fondurile proprii ale titularului - practică menținută, de altfel, și în prezent. Prin urmare, factorii care aveau prioritate în numirea unui consul onorific erau onorabilitatea și soliditatea financiară a candidatului, considerate garanții ale seriozității și capacității de reprezentare a intereselor statului român. Consulii onorifici erau persoane puternice, unii dintre ei deținători ai unor bogății impresionante, precum Louis Louis-Dreyfus, consul general la Paris, Hugo von Gahlen, consul la Düsseldorf, sau Erik Ohlson, consul la Hull. Aceștia erau capabili să întrețină nu doar o reprezentanță consulară, ci și o rețea personală de relații utile pentru diplomația economică și culturală a României. Reprezentarea externă prin intermediul consulilor onorifici evidențiază o strategie pragmatică a statului român, care valorifica atât capitalul simbolic, cât și resursele materiale ale unor personalități influente din societatea locală, în vederea consolidării prezenței sale într-un context internațional aflat în continuă transformare.

Se constată existența unor veritabile dinastii consulare, precum familia Louis-Dreyfus la Paris, familia Fraissinet la Marsilia, familia contelui Albert Joseph Gautier-Vignal la Nisa, familia Goldschmidt la Manchester și familia di Demetrio la Triest. După decesul tatălui său, Louis Louis-Dreyfus a solicitat ministrului plenipotențiar Victor Antonescu succesiunea consulară în capitala Franței, prezentând-o ca pe continuarea legitimă a unei tradiții familiale. În sprijinul acestei revendicări, el a evocat cuvintele Regelui Carol I, care, cu prilejul primei audiențe regale acordate tatălui său, Léopold Louis-Dreyfus, ce fusese consul onorific al României la Paris în perioada din 1902 și până în 1916, ar fi exprimat „... acest gând binevoitor că, într-o anumită măsură, demnitatea consulară constituia o moștenire de familie.”¹⁷

În perioada interbelică, dezvoltarea continuă a relațiilor diplomatice și consulare ale României cu un număr considerabil de state, nu numai cu mari puteri - precum Franța, Marea Britanie, Germania, Italia -, dar și cu alte state din Europa, America, Africa, Asia și Australia a devenit o realitate. Astfel, în primii ani de după Marele Război, România deținea un număr relativ limitat de consulate în străinătate. Însă, douăzeci de ani mai apoi, în zorii celui de-Al Doilea Război Mondial, observăm o creștere semnificativă a acestui număr, cu o prezență a consulatelor românești în 59 state. Extinderea rețelei consulare a avut efectiv consecințe pozitive asupra vieții economice, politice și culturale românești, facilitând nu doar consolidarea relațiilor bilaterale și promovarea intereselor naționale în plan extern, ci și sprijinirea comunităților românești din diaspora. Totodată, această dezvoltare a permis o mai bună gestionare a schimburilor

¹⁷ Scrisoare din 16 aprilie 1916, AMAER, Paris, 1858-1944, vol. IV, dosar 775, Corespondența personală și confidențială a consulului general onorific Louis Louis-Dreyfus, nepaginat.

comerciale și culturale, contribuind la creșterea vizibilității României pe scena internațională într-o perioadă definită prin eforturi de reconstrucție, conflicte latente și efervescență politică, precum și transformări sociale și culturale profunde.

În acest volum am urmărit să evidențiez rolul consulatelor românești în promovarea intereselor naționale în puterile vest-europene: învingătorii Marelui Război – Franța și Regatul Unit, dar de asemenea și perdanții sau statele nemulțumite de prevederile tratatelor din sistemul versaillez – Germania și Italia. Analiza s-a concentrat, în mod special, asupra contribuției consulilor onorifici la susținerea intereselor economice și comerciale ale României, printr-o abordare sistematică a documentelor și surselor disponibile. Într-o anumită măsură, reușitele și eșecurile înregistrate de România în acest domeniu au reflectat eficiența – sau, dimpotrivă, limitele – aparatului consular român. De asemenea, am urmărit implicarea consulilor în promovarea și difuzarea agendei culturale românești în străinătate. În mod firesc, prioritatea a fost acordată misiunii esențiale a corpului consular: aceea de a stimula și de a consolida relațiile comerciale ale României cu alte state și în cadrul circumscripțiilor aflate sub jurisdicția sa.

Prezentul volum își propune să ofere o analiză coerentă și amplă a sistemului consular român, cu accent asupra consulilor onorifici, reliefând particularitățile profilului acestora în funcție de contextul geografic și cultural al țărilor în care au fost acreditați. Studiul integrează perspective sociologice în vederea conturării unui portret tipologic al consulilor, inclusiv prin explorarea trăsăturilor morale și comportamentale – dimensiune adesea ignorată în cercetările anterioare. Prin această abordare interdisciplinară am încercat să aducem un plus de profunzime în înțelegerea rolului individual și social al consulilor în cadrul diplomației românești.

Pe scurt, obiectivul principal al lucrării este de a explica dinamica relațiilor consulare ale României cu principalele puteri vest-europene, punând în lumină atât aspectele instituționale și funcționale, cât și modul în care corpul consular s-a integrat în agenda și prioritățile politicii externe a statului român. Prin această perspectivă, studiul oferă o viziune critică asupra diplomației interbelice, evidențiind totodată potențialele sale puncte forte, dar și limitele și provocările cu care s-a confruntat aparatul consular în epoca analizată.

B/ Sursele cercetării

În statele Europei Occidentale putem vorbi de o veritabilă tradiție a publicării anualelor diplomatice și consulare. În Marea Britanie, astfel de tomuri, care conțineau tablourile personalului diplomatic și consular, erau imprimate încă de

la mijlocul secolului al XIX-lea¹⁸, o situație similară existând și în Franța. La polul opus se afla însă Regatul României, stat mai puțin dezvoltat în materie de tradiție politică și diplomatică, chiar imatur din punct de vedere instituțional, prins într-un ansamblu de decalaje în raport cu restul continentului european¹⁹.

În acest sens, Gheorghe Crutzescu, șeful Direcției personalului din Ministerul Afacerilor Externe, constata desincronizarea, la debutul celui de-Al Doilea Război Mondial: „În toate țările civilizate, europene și extraeuropene, apărea anual un Anuar al Ministerului Afacerilor Externe și numai în țara noastră nu.”²⁰ Cu toate că a existat un început de asemenea publicații în 1891²¹, în 1894²² și în 1897²³ în România, în perioada interbelică abia în 1922 a fost editată o broșură²⁴ cu datele personalului din structura Ministerului, dar nu așa de exhaustivă ca și Anuarele din țările occidentale. Complicațiile de pe scena internațională determinate de a doua conflagrație mondială au întârziat apariția „Anuarului diplomatic și consular” finalizat în 1941 și publicat în 1942.

Cât despre „Manualul diplomatic și consular” al lui Constantin I. Karadja, acesta nu a putut fi editat în anii 1945-1946, din cauza politicii duse de Partidul Comunist Român care începuse procesul de epurare a personalului și instituțiilor, inclusiv al aparatului diplomatic²⁵, fiind publicat abia în 2013²⁶. „Anuarul diplomatic și consular al Regatului României, 1946” a cunoscut aceeași traiectorie, fiind publicat tocmai în anul 2016²⁷.

¹⁸ *Anuar diplomatic și consular al Regatului României, 1946*, Adrian Vițalaru (editor), Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2016.

¹⁹ Murgescu, Bogdan, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, București, Editura Polirom, 2010.

²⁰ AMAER, fond 77, vol. 17, Raport scris de Gheorghe Crutzescu din 17 septembrie 1941, nepăgînat.

²¹ MAS, Anuarul diplomatic și consular al României pe 1891, Imprimeria Statului, București, 1891.

²² MAS, Anuarul diplomatic și consular al României pe 1894, Imprimeria Statului, București, 1894.

²³ MAS, Anuarul diplomatic și consular al României pe 1897, Imprimeria Statului, București, 1897.

²⁴ MAS, Personalul: Administrațiunii Centrale, Delegațiunii în Comisiunile Europeană și Internațională a Dunării, Societatea Națiunilor la Geneva, Serviciul Diplomatic, Serviciul Consular, Tribunalul Maritim din Galați, Curții Superioare de Prize Maritime din București și Tribunalul de Prize Maritime din Galați, Imprimeria Statului, București, 1922.

²⁵ Gridan, Irina, « La "démocratisation" contrariée. L'épuration de l'appareil du MAE et le corps diplomatique, 1945-1947 », *Arhivele Totalitarismului*, anul XXI, Nr. 80-81, 3-4/2013, p. 33-47.

²⁶ Karadja, Constantin, I., *Manual diplomatic și consular*, Trașcă, O. și Obiziuc, S. (editori), 2013.

²⁷ *Anuar diplomatic și consular al Regatului României, 1946*, Adrian Vițalaru (editor), Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2016.